

Finansal Kriz ve Maliye Politikası: AB Üyesi Balkan Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme

Financial Crisis and Fiscal Policy: An Assessment of the EU-Member Balkan States

Dr. Servet Akyol (Akdeniz University, Turkey)

Abstract

The objective of this paper is to study the economic and social results of the post-crisis fiscal policies concerning the Balkan States that are members of the EU. The global crisis, which broke out in the US in 2008, had a deep effect on both developed and developing countries. Until today different policies have been put on the agenda in order to eliminate or alleviate the impacts of the crisis. In this context, bailout and stimulus packages were firstly implemented. Stimulus packages were replaced by austerity policies because of the increasing public debt and budget deficit after 2010. Fiscal policy focused on reducing the debts instead of supporting the economic activities. This study is based on historical and descriptive method. It examines the development of post-crisis fiscal policies in the Balkan States that are members of the EU. In this study, public expenditure, public debt, public deficit and unemployment rate are used as the main indicators. The effects of fiscal policy will be compared between countries. This study also suggests that although the crisis resulted from financial sector, burden of crisis was transferred to public sector. Moreover, in many countries, because of its increasing deficit and debt burden, public sector became depended on financial sector that was rescued before. After the crisis, fiscal policies has led to significant economic and social costs in the Balkan States that are members of the EU.

1 Giriş

Küresel krizinin ABD’de ortaya çıkıp diğer ülkelere yayılmasıyla birlikte, sorun krize nasıl tepki verileceği ve acil olarak etkilerinin nasıl ortadan kaldırılacağına dönüşmüştür. Kriz karşısında ülkelerin verdiği ilk tepki kurtarma paketlerinin uygulanması biçiminde gerçekleşmiştir. Özellikle ABD ve İngiltere’de büyük ölçekli banka, sigorta ve finansal kurumların kurtarılması büyük miktarlardaki kamu kaynaklarının kullanılmasını gerektirmiştir. Gelişmiş ülkelerin hazine ve merkez bankaları finansal sistemi kurtarmak amacıyla büyük miktarlarda kaynak aktarmışlardır. Bu kurumlar, küresel finansal sisteme yaklaşık 21 trilyon enjekte etmişlerdir. Bu rakam ABD’nin GSYİH’nin bir buçuk katına eşittir (McNally, 2013:54). Bu politika krizin yarattığı panik ortamının bir ölçüde yumuşatılması ve finansal sektörün kurtarılmasını sağlamıştır.

Ancak, kurtarma ve canlandırma paketlerinin mali yükünün kamu kesimine aktarılması birçok ülkede kamu dengelerinin büyük oranda bozulmasına yol açmıştır. Bu yeni durum karşısında kamu kesiminin sorunlarını ortadan kaldırmak amacıyla mali kemer sıkma (fiscal austerity) politikaları uygulamaya konmuştur. Ancak mali kemer sıkma politikalarının beklenen düzeyde bir iyileşme sağlamaması, düşük büyüme ve yüksek işsizlik gibi sorunların devam etmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, 2010 sonrasında küresel krizin bir Euro bölgesi krizine dönüşmesi ve durgunluğun ikinci evresine girilmesi Avrupa bölgesinde kriz karşısında yeni politikaların uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu gelişme özellikle Avrupa Birliği (AB) çevre ülkeleri olarak nitelendirilen Yunanistan, Portekiz, İspanya, İrlanda ve İtalya gibi ülkelerin yanında Balkan ülkelerini de derinden etkilemiştir. 2012 sonrasında AB krizin derinleşmesiyle birlikte ülkelerin bir mali tuzak (fiscal trap) riski ile karşı karşıya kalabilecekleri tartışılmaktadır.

Krizin etkisi AB’nin ‘süper çevresi’ olarak tanımlanan Balkan ülkelerini de etkilemiştir. Özellikle Euro Bölgesi krizinden sonra bu ülkeler açısından ekonomik durum giderek kötüleşmiştir. AB’ye üye Balkan ülkelerinin kriz karşısındaki politikalarını gelişmiş ülkelere ayıran en temel nokta kurtarma paketlerinin gündeme gelmemesidir. Ancak gerek ülkelerin yapısal gerekse bölgesel ve küresel ilişkilerden kaynaklı olarak krizin bu ülkelere yansması oldukça şiddetli olmuştur. Kriz karşısında ülkeler farklı yoğunlukta ve derecede politika önlemleri uygulamasına rağmen, genel olarak çevrim yönlü (pro-cyclical) politikaların izlendiği söylenebilir. Çevrim karşıtı politikalarından farklı olarak bu önlemlerin başta kamu kesimi olmak üzere ekonomik faaliyetlerin azalmasına ve toplumsal eşitsizliklerin artmasına yol açtığı söylenebilir. Başka bir deyişle, kemer sıkma politikalarının odağına kamu sektörünün yerleştirilmesi, bu politikaların ekonomik ve siyasal sonuçları toplumun önemli bir bölümüne ağır yükler getirmesine neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı AB’ye üye Balkan ülkelerinin kriz karşısında uyguladıkları maliye politikalarının gelişimini, bunların ekonomik ve toplumsal sonuçlarını incelemektir. Balkan ülkeleri kapsamına hangi ülkelerin girdiği konusu siyasal, coğrafi ve kurumsal olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle, çalışma için AB’ye üye Balkan ülkeleri olarak Yunanistan, Bulgaristan, Hırvatistan ve Romanya inceleme kapsamına alınmıştır. Çalışmanın devamında ilk olarak küresel finansal kriz karşısında maliye politikalarının evrimi ele alınmaktadır.

İkinci olarak küresel krizin AB'ye yayılması incelenirken, sonraki bölümün konusunu krizin AB'ye üye Balkan ülkelerine etkileri incelenmektedir. Bu ülkelerde krize karşı maliye politikalarının gelişimi ve etkilerinin ele alındığı dördüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yer almaktadır.

2 Küresel Finansal Kriz Sonrasında Maliye Politikalarının Gelişimi

Bu çerçevede 2008 yılından günümüze, özellikle gelişmiş ekonomilerde ve Euro krizi ile birlikte bölge ülkelerinde, krize karşı maliye politikalarının gelişimi dikkat çekmektedir. Birinci dönem, kriz sonrası dünya ekonomisinin daha önce yaşadığı Büyük Buhran döneminin bir benzerinin yaşanmaması için kurtarma paketlerinin ve harcama artışı/vergi indirimi içeren canlandırma paketlerinin uygulandığı dönemdir. Ülkeler zorunluluk derecelerine göre, finansal sistemlerini tamamen çökme riskinden kurtarmış ve şiddetli özel talep sorununu azaltmak için kamu harcamalarını arttırmışlardır. Parasal otoriteler ise faiz oranlarını tarihsel düzeylere düşürmüş, bankalar arası piyasa finansmanının aniden kesilmesine karşılık limitsiz ölçüde likidite sağlamışlardır. Bu politikaların önemli bir bölümü farklı ülkelerde eş zamanlı olarak uygulanmıştır (Calcagno, 2012: 24). Öyle ki, yaşanan tıkanıklığı aşmanın yolu olarak harcama artışı, vergi indirimi ve transfer uygulamaları talebi arttırmaya yönelik kamu politikaları olarak gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler, 2008 krizine yönelik uygulanan politikaların Keynesyen yaklaşımın geçerliliğini gösterdiği biçimde yorumlanmaktadır (Palley, 2009).

İkinci dönem genel olarak 2010-2012 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde artan kamu borçları ve bütçe açıkları nedeniyle canlandırma paketlerinin yerini mali kemer sıkma politikaları almıştır. Başka bir deyişle, mali kemer sıkma politikalarının yeniden ortaya çıkarılmasının bir nedeni de durgunluk ve finansal krizden kaynaklanan bütçe açıklarındaki ani yükseliştir. Maliye politikası ekonomik faaliyetleri desteklemek yerine borçların azaltılmasına yönlendirilmiş, mali konsolidasyon yani mali dengede iyileşmeyi hedefleyen politikalar ön plana çıkmıştır. Burada vurgulanması gereken nokta, krizin nedeni olmayan kamu kesimi ve kamu dengelerine yönelik bir mali kemer sıkma politikalarının gündeme getirilmesidir. Bilindiği üzere, kriz finansal sektörden kaynaklanmıştır, kamu kesimi ya da kamu kesimi dengelerinin bozulması krizin nedeni değil, bir semptomu olarak değerlendirilebilir (Zezza, 2012). Bununla birlikte, kriz öncesi dönemde gelişmekte olan ülkelerin önemli bir bölümünde kamu kesimi dengesi ve borç/GSYİH verileri de oldukça iyi bir görünüm sergilemektedir. Örneğin, 2002 ve 2007-2008 arasında birçok ülkede mali dengeler düzelmiş, ortalama olarak Afrika, Batı Asya ve Bağımsız Devletler Topluluğu kriz arifesinde mali fazla elde etmişlerdir. Asya ve Latin Amerika ülkelerinde ise mali hesaplar kabaca dengeli bir durumdadır. Mali canlandırma paketlerinden sonra ortaya çıkan yüksek mali açıklar ve hızla artan borç oranları krizin sonucu olarak değerlendirilebilir (Calcagno, 2012: 27).

Üçüncü dönem 2012 yılından günümüze kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin temel özelliği düşük büyüme oranları söz konusu iken sıkı maliye politikası uygulamalarının kendi kendini besleyen bir işleyişle mali tuzak sürecine neden olabileceği yönündeki düşüncelerdir (Hannsgen ve Papadimitriou, 2012; Göker, 2014). Böyle bir durumun günümüz ekonomilerini tehdit ettiği söylenebilir. Bu tehdit, harcama kesintileri ve/veya vergi artışları ile bütçe açığı/GSYİH oranının düşürülmesini hedeflemesine rağmen, bu uygulamanın talebin düşmesine yol açarak hem 'nin, hem de vergi gelirlerinin azalması sonucu, hedeflenen aksine bütçe açığı/oranının artması, durgunluğun devam etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu süreçte, maliye politikaları açısından üzerinde durulması önemle gereken nokta 2010 yılından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mali canlandırma paketlerinden mali kemer sıkma politikalarına geçilmesidir. Bu durum küresel finansal krizin ikinci evresinin Euro bölgesinde yaşanmasıyla birlikte hem AB üyesi hem de üye olmayan ülkeler açısından merkezi bir konuma gelmiştir. Bu dönemdeki maliye politikalarının temel amacı, mali dengenin sağlanması ve borç oranlarının düşürülmesine odaklanmaktadır. Mali kemer sıkma politikalarının yeniden tartışılmasının gerisinde ise harcama kesintilerinin vergi artışlarına göre mali dengeyi daha fazla düzeltici etkilerinin olduğu düşüncesidir (Alesine ve Ardagna, 2009; IMF, 2010; Perotti, 2011). Bazı farklılıklara rağmen bu yaklaşımlar, mali dengeyi sağlamak için ülkelerin vergi artışlarından ziyade kamu harcama kesintilerini uygulamasının daha etkili olacağını iddia etmektedir. Mali kemer sıkma politikalarının etkili olacağını iddia eden çalışmalar 1980'li ve 1990'lı yıllarda gözlenen başarı örneklerinden hareket etmektedir. Kriz sonrasında kurtarma/canlandırma paketleri ile ekonomilerde görece iyileşmelerin başlaması, krizin kökenlerinin unutulmasına ve kamu açıkları ve yüksek kamu borçlarının bir sorun olarak gündeme gelmesine yol açmıştır. Gerek teorik çalışmalar gerekse uygulamalar mali kemer sıkma politikalarının günümüzde şiddetli bir biçimde tartışılmasına neden olmaktadır. Özellikle akademik yazında mali kemer sıkma politikalarında vergi artışları yerine harcama kesintilerine gidilmesinin daha fazla düzetici bir etkiye sahip olacağı yönündeki düşünceler tartışmaların en can alıcı bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bu politikaların kapsamı, teorik çerçevesi ve siyasal içeriğine yönelik eleştirilerin varlığı (Jayadev ve Konczal, 2010; Baker, 2010; Sawyer, 2012; Arestis, 2012; Gravelle ve Hunerfold, 2013) bu tartışmaların günümüzde ve yakın gelecekte de devam edeceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

3 Küresel Finansal Krizin Avrupa Birliğine Yayılması

Küresel finansal kriz 2009 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde büyüme oranlarında önemli bir azalma ve işsizlik oranlarında hızlı bir artış olarak etkisini göstermiştir. Ancak krizden çıkış sürecinde çevre ülkelerin artan borç stokları ve kamu açıkları, ABD krizinin çevre ülkeler merkezli AB krizine dönüşmesine neden olmuştur. Kriz, AB'ye üye ülkelerin ödemeler dengesini bozmasına karşın, parasal birliğin varlığı nedeniyle ülkeler kendi maliye politikalarından sorumlu olduğu için krizin derinleşmesine yol açtığı söylenebilir. Avrupa'daki durgunluk, Euro Bölgesinde 2008'in ikinci çeyreğinde reel/GSYİH'nin %1,5 düşmesiyle başlamış ve 2009'un ikinci çeyreğinde sona ermiştir. 2009 yılının üçüncü çeyreğinde ise reel tekrar artmaya başlamıştır. Ancak, İrlanda ve Portekiz gibi, bazı ülkeler zaten 2007'de durgunluk yaşadıkları için, ABD'nin artışının devam etmesine rağmen, bu ülkelerin büyüme göstergelerinde bir düzelme ortaya çıkmamıştır. 2011 sonunda, reel GSYİH kişi başına İrlanda'da %13, Yunanistan'da %15, İtalya'da %7 ve İspanya ve Portekiz'de %5 azalış sergilemiştir. Fransa hala toparlanmaya sahipken, Almanya ve Avusturya ve bazı Doğu Avrupa ekonomileri şoktan sonra çıktı artışını başarabilmiştir.

AB içinde krizden en fazla etkilenen çevre ülkeleri Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya ve İrlanda'dır. Bu ülkelerin kriz öncesi ve sonrasındaki kamu dengelerini ve brüt borçları incelendiğinde, kriz öncesi 2007 yılına bakıldığında Yunanistan hariç, diğer ülkelerin kamu dengelerinin kötü olmadığı söylenebilir. İrlanda ve İspanya'da kamu fazlası mevcuttur, İtalya ise %-1,6'lık oranıyla Maastricht Kriterlerinin altındadır. Ancak krizden sonra tüm ülkelerde kamu dengesi ciddi ölçüde bozulmuştur. Kamu borcunun GSYİH'ya oranına bakıldığında, İrlanda ve İspanya'nın kriz öncesinde borç yükünün Maastricht kriterinin çok altında olduğu, fakat krizi izleyen beş yıl içinde bu ülkelerin kamu borcunun GSYİH'ya oranının hızla arttığı görülmektedir. Yunanistan ve İtalya ise kronik kamu borç sorunu yaşayan ülkelerdir. Bu iki ülkede kriz öncesi %100'lere ulaşan kamu borcu/GSYİH'nin, kriz sonrasında önemli oranda artış gösterdiği gözlenmektedir. Portekiz'de ise kriz öncesinde %70'lere yaklaşan oran, kriz sonrasında artarak %120'lere yükselmiştir.

Ekonomik krizden daha fazla etkilenen ülkelerin kamu açıklarının hızla artmasının arkasındaki önemli bir unsur da Euro Bölgesini düzenleyen Avrupa antlaşmalarının katılımcı ülkelerin hükümet açıklarının doğrudan müdahale ederek fonlamasının Avrupa Merkez Bankası ile engellenmiş olmasıdır. Bu anlaşmalar hükümetlerin bütçe açıklarının belirli bir düzeyin altında tutulmasını öngörmektedir. Bu kurumsal düzenlemeler hükümetlerin yürürlükte olan faiz oranlarında piyasada fonları artırmak zorunda kaldıkları anlamına gelir. Yunanistan'nın kamu açıklarının kontrol edilmez bir biçime dönüşmesi piyasaların Yunanistan tahvili almak için artan prim talebini gündeme getirmiştir. Benzer bir durum, her ne kadar daha az da olsa, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi çevredeki diğer ülkeler içinde geçerli hale gelmiştir. Yunanistan'ın kamu borcu, kriz öncesi dramatik bir biçimde artmamıştır, parasal birliğe katılmadan önce zaten yüksek düzeydedir. Gerçek problem borcun büyüklüğü değildir, fakat çok hızlı artan borç servisinin maliyetidir (Zezza, 2012:40).

4 Krizin AB'ye Üye Balkan Ülkelerine Etkileri/Yayılması

Küresel krizin AB'yi etkilemesiyle birlikte Balkan ülkeleri hem küresel finansal krizin genel etkilerinden hem AB ile olan ilişkilerinden hem de Yunanistan'ın borç krizinden kaynaklı olarak önemli ölçüde etkilenmiştir. Kriz Balkan ülkelerini ticaret, yabancı sermaye akımı, bankacılık ve işçi dövizleri gibi kanallardan etkilemiştir.

4.1 Finansal Kriz Öncesi AB'ye Üye Balkan Ülkelerinin Genel Durumu

2000'ler AB'ye üye Balkan ülkeleri açısından güçlü büyüme performansının sergilendiği bir dönemi ifade etmektedir. 2002-2007 yılları arasında bu ülkelerin ortalama büyüme oranları AB-27 büyümesinin oldukça üzerinde seyretmiştir. Bu dönemde AB'ye üye Balkan ülkelerinin yıllık ortalama büyüme oranı %5,3 iken AB-27 ülkelerinin yıllık ortalama büyüme oranı %2,4'te kalmıştır. Bu gelişmenin temel belirleyicileri, makroekonomik istikrar, artan doğrudan yabancı sermaye akımları, işçi dövizleri ve AB ile bütünleşmeye yönelik reformlar konusunda sağlanan başarılardır. 2007'de AB'ye katılan Bulgaristan ve Romanya bazı problemlerle karşılaşmış, ancak özellikle AB yapısal fonları ve AB üyeliği tarafından bir ölçüde korundukları söylenebilir.

Bu dönemde büyüme kalıplarına bakıldığında genel olarak ticarete ve finansal açıklığa dayalı, hızlı kredi genişlemesi ve artan yabancı sermayenin etkili olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, 2000'lerin başından beri bu ülkelerde sürdürülen büyüme modeli ticaret ve cari işlemler açığını arttırmış ve tüketim kalıpları büyük ölçüde yabancı borçlanmaya dayalı hale gelmiştir. Diğer yandan, yüksek işsizlik oranları, düşük istihdam oranları ve kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin varlığı da önemli yapısal sorunlar olarak varlığını sürdürmüştür. Ülkelerin geçirdiği yapısal değişim, emek tasarruf eden sektörlerin birçoğunda, hizmetlerin hızla genişlemesine yol açarken, bir sanayisizleşme sürecinin de yaşanmasına yol açmıştır (Bartlett ve Uvalic, 2013:1).

4.2 Krizin Avrupa Birliği'ne Üye Balkan Ülkelerine Etkileri

Küresel krizin önce AB'yi, hemen ardından da Balkan ülkelerini derinden etkilediği gözlenmektedir. Bu krizin farkı, bölgesel olmayan küresel bir kriz olmasıdır ve merkezden kaynaklanmasına karşın, Avrupa'nın çevresi için ağır sonuçlar yaratmasıdır. Küresel talepteki yavaşlama, FDI akımlarındaki azalış, portföy yatırımları, işçi dövizlerindeki daralma ve kredi düşüşü tüm Balkan ülkelerini etkilemiştir. Bununla birlikte, döviz cinsinden özel

kesim borcu, konut piyasası balonu, döviz kurunun değerlenmesi ve cari işlemler açığını da kapsayan birikmiş dengesizlikler bu ülkelerin krizden farklı ölçülerde etkilenmelerine yol açmıştır. Bununla birlikte, AB'nin kurtarma paketleri ve politika araçları desteğinden yoksun olması AB üyesi Balkan ülkeleri üzerinde krizin etkisini kolaylaştırmıştır (Onaran, 2011; Sanfey, 2011; Bartlett ve Prica, 2013).

Krizin AB'ye üye Balkan ülkelerine yönelik etkisinin Yunanistan hariç, görece bir gecikme ile ortaya çıktığı ve AB krizinin derinleşmesiyle bu etkinin giderek ağırlaştığı söylenebilir. Örneğin, 2008 yılında GSYİH artış oranı Romanya'da %7,3, Bulgaristan'da %6,2 Hırvatistan'da %2,1 olarak gerçekleşmiştir. Öyle ki, IMF'nin gelecek iki yıla ilişkin tahminleri oldukça iyimserdir ve 2010'da Batı Balkan ülkelerinin hepsinde reel artışının pozitif olacağını öngörmektedir. Ancak IMF'nin tahminlerinin aksine, küresel krizin 2010 yılının başlarında Euro Bölgesi krizine dönüşmeye başlamasıyla krizin Balkan ülkelerine etkisi artan biçimde ağırlaşmış ve büyüme oranları negatife dönmüştür. Nisan 2012'de, IMF Euro Bölgesi için 2012 yılına yönelik %0,3 daralma beklentisini revize etmiştir. Bu daralma kısa sürede genel olarak Balkan ülkelerine özel olarak da AB'ye üye devletlere hızla yayılmıştır.

Euro Bölgesi krizinin AB üyesi Balkan ekonomileri üzerindeki etkileri dış ticaret, işçi dövizleri, finansal sektör ve doğrudan yabancı sermaye akımları, işsizlik gibi toplumsal alanlarda izlenebilir. Dış ticaret açısından dikkat çeken nokta ülkeler arasındaki küresel bir bağımlılık olmakla birlikte, karşılıklı bağımlılık iki yönlüdür. Birincisi, AB'ye üye Balkan ülkelerinin AB üyesi ülkelerle olan ilişkisi iken ikincisi bu ülkelerin komşuları ile olan ilişkileridir. Bu bağlamda, Yunanistan'ın ihracatında en büyük paya sahip üç ülke İtalya, Almanya ve Bulgaristan iken, Bulgaristan'ın ihracatında en büyük paya sahip üç ülke ise Almanya, Yunanistan, İtalya'dır. Romanya'nın ihracatında en büyük paya sahip üç ülke ise Almaya, İtalya ve Fransa'dır (Lessenski, 2010:12-13). Ticaret ikili bir yönelime sahip olması Balkan ülkelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin Hırvatistan'ın Euro Bölgesine olan ihracatı %10'dan daha fazla azalırken, diğer ülkelerde azalma daha küçük düzeydedir, fakat ihracat gelirleri önemli ölçüde azalmıştır. Hırvatistan'ın Euro Bölgesine olan ihracatı 2012'de bir önceki yıla göre %14,2 oranında azalmıştır (Bartlett ve Prica, 2013:373).

Balkan ülkelerinin geneli açısından özellikle işçi dövizleri özgün ve önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu kalem kriz sonrasında azaldığı için ülkelerin cari işlemler açığının artmasın da neden olmaktadır. Tablo1'den izlenebileceği gibi, 2005-2008 döneminde AB'ye üye Balkan ülkelerinin hepsinde artış eğilimi sergilemektedir. 2008 yılında işçi dövizlerinin GSYİH'ye oran olarak Hırvatistan'da %2,4, Bulgaristan'da %5,4, Yunanistan'da %0,9 ve Romanya'da %4,8 düzeyindedir. 2009 yılında ise bir önceki yıla göre işçi dövizlerinde Hırvatistan'da %10, Bulgaristan'da %17, Yunanistan'da %25 ve Romanya'da %47 oranında azalmıştır. Euro Bölgesi krizinin derinleşmesiyle birlikte işçi dövizlerindeki azalmanın devam edeceği beklenebilir.

	Hırvatistan	Bulgaristan	Yunanistan	Romanya
2005	1,222	1,613	1,220	4,733
2006	1,134	1,716	1,543	6,718
2007	1,394	2,132	2,484	8,542
2008	1,602	2,634	2,687	9,381
2009	1,436	2,181	2,009	4,928

Tablo 1: AB üyesi Balkan ülkelerinde İşçi Dövizleri (2005-2009, milyon \$) **Kaynak:** (Lessenski, 2010)

Krizin etkilerinin gözlemlendiği bir diğer nokta ise sermaye hareketleri azalması ve doğrudan yabancı sermaye akımlarındaki keskin azalmadır. 2008 yılına kadar yabancı sermayenin en fazla tercih ettiği ülkelerden biri Hırvatistan'dır. Ancak bu durum büyük ölçüde özelleştirme süreci ile ilgilidir ve doğrudan yabancı sermaye akımlarının en fazla yoğunlaştığı alan bankacılık ve telekomünikasyon sektörleridir. Bölgede bankacılık açısından dikkati çeken nokta sektörün kontrolünün büyük ölçüde yabancı bankalara ait olmasıdır. Bankaların yabancılar tarafından devralınması borçla-finanse edilen tüketim artışında patlamaya ve ülkelerin kredi genişlemesine dayalı finansallaşmasına neden olmuştur. Bu aynı zamanda, hanehalkı tüketim mallarının kitlesel ithalatına ve konut fiyatlarında sürdürülemez bir dalgaya yol açmıştır. Bölgedeki bankaların büyük bir bölümü Euro Bölgesinde yerleşik ana bankalara bağlıdır. Bu nedenle kredi daralması Euro Bölgesi krizinin ilerlemesiyle devam etmiştir. Örneğin, Hırvatistan'da kredi artışı 2008'de %11,6 iken, 2012'de sıfır düzeyine kadar gerilemiştir (Bartlett ve Prica, 2013:373-7).

Ekonomik krizin etkilerini en sert hissedildiği alanlardan bir tanesi de emek piyasasıdır. Kriz sonrasında işsizlik oranı sadece Balkan ülkelerinde değil gelişmiş ülkelerin birçoğunda da yükselmiştir. Bu problem, bölgedeki ülkelerde, Avrupa'daki sanayileşmiş ülkelerin tersine, 'otomatik istikrarlaştırıcıların' eksikliğinden dolayı Balkanlarda daha ağır olmuştur. Bir bütün olarak Euro Bölgesinde, işsizlik oranı 2012 ortasında %11,2'ye ulaşmıştır. İşsizlik oranı 2012 yılında Yunanistan'da %24,5'e, Hırvatistan'da %15,9'a, Bulgaristan'da %12,3'e çıkmıştır. Genç işsizlik oranları ise daha dramatik bir biçimde artmıştır. 15-25 yaş arası genç işsizliği Euro Bölgesinde %22,8 iken bu oran Hırvatistan'da %43'e, Yunanistan'da %55,3'e, Bulgaristan'da %28,1'e ve Romanya'da %22,7'ye ulaşmıştır.

5 Krize Karşı Maliye Politikası Örnekleri

Küresel kriz karşısında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin öncelikli politika tepkisi kurtarma/canlandırma paketleri biçiminde hayata geçirilmiştir. Bu politikaların kamu kesimine yüklediği maliyetler nedeniyle kriz bir kamu kesimi krizine dönüşmüştür. Büyüme oranlarındaki yavaşlamayla ek olarak kamu borçları ve bütçe açıklarının artışı biçiminde açığa çıkan dengesizliklerin çözümü olarak kemer sıkma paketleri uygulanmıştır. Bir bütün olarak kemer sıkma politikaları bir yandan kamu kesimini finansal piyasalara daha bağımlı hale getirirken, diğer yandan da kamu harcamalarında kesintiye gidilmesine ve buna bağlı olarak mali alanın daha da daralmasına ve özellikle emek piyasası, eğitim ve sağlık gibi sosyal sektörleri derinden etkilemiştir. AB'ye üye Balkan ülkeleri açısından bu sürece bakıldığında birkaç nokta dikkat çekmektedir. Bunların ilki, bu ülkelerde açığa dayalı harcama politikasının kullanılmamış olmasıdır. İkincisi maliye politikası önlemleri sıklıkla çevrim yönlü olması ve bu politikaların mali problemlerin artmasına neden olmasıdır (Davras, 2010; Zaidi ve Rejniak, 2010). Son nokta gerek ülkelerin kriz karşısında uyguladığı politikalar konusunda gerekse krizden etkilenme dereceleri arasında önemli farklılıkların ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda, Bulgaristan'ın hem uyguladığı politika hem de kriz etkileri açısından görece olarak daha yumuşak bir süreç geçirdiği söylenebilir. Buna karşın, Yunanistan, Hırvatistan ve Romanya hem krizden daha fazla etkilenmiş hem de kriz karşısında daha sert politikaları uygulamıştır.

5.1 Bulgaristan: Krize İlimli Tepkiler

Doğu Bloku'nun çözülmesiyle 1990 yılında geçiş ekonomileri arasında yer alan ülke, 2007 yılında AB'ye üye olmuş ancak Euro bölgesine dışında kalmıştır. Bulgaristan 1990'larda geçiş sorunlarını derinden yaşamış ve 1989-1994 döneminde ülke GSYİH'sı kümülatif olarak %5,7 oranında azalmıştır. Geçiş krizi 1990'ların sonundan itibaren yerini toparlanmaya bırakarak, hızlı bir borç konsolidasyonu başka bir deyişle mali dengede iyileşme sağlanmıştır (Staehr, 2010:677).

Bulgaristan ekonomisinin makroekonomik göstergeleri Tablo 2'den izlenebilir. Ülke 2000'lerin başından itibaren kriz etkilerinin ortaya çıktığı 2009 yılına kadar güçlü bir büyüme performansı sergilemiş, GSYİH yıllık ortalama %6,4 oranında artmıştır. Makroekonomik göstergeler açısından cari işlemler açığı ve özel sektör borcu hariç, kamu kesimi borcu, bütçe dengesi, doğrudan yabancı sermaye ve işsizlik oranlarında önemli gelişmelerin olduğu gözlenmektedir. Bulgaristan 2004-2008 yılları arasında kamu borcu ve bütçe dengesi açısından olumlu bir görünüm sergilemiştir. 2009 yılında krizin etkilerinin açığa çıkmasıyla birlikte GSYİH %-5,5 oranında küçülürken, 2010-2012 döneminde ekonomi toparlanma sürecine girememiş, büyüme oranları oldukça düşük düzeylerde seyretmiştir. Uluslararası ticaretin çöküşü ihracatı olumsuz etkileyerek AB ülkelerine olan ticaretin (toplam ihracatın üçte ikisi) %23 oranında azalmasına neden olmuştur. Krizin etkilerin en fazla görüldüğü alan cari işlemler açığı ve doğrudan yabancı sermaye akımlarıdır. Kriz öncesinde de artış eğiliminde olan cari işlemler açığı 2008 ve 2009 yıllarında GSYİH'nın neredeyse dörtte birine ulaşmıştır. Bulgaristan'ın 2000'lerde büyüme modelinde önemli bir yere sahip olan doğrudan yabancı yatırımlar bankacılık, inşaat ve emlak alanlarında yoğunlaşmıştır. 2007 yılında GSYİH'nın %29,4'üne ulaşmışken, bu oran 2008'de %19, 2009'da %7 ve 2010'da %3,2'ye kadar gerilemiştir. Doğrudan yabancı sermayenin aradan geçen beş yıla rağmen eski düzeylerine ulaşması oldukça zor görünmektedir (Totev ve Sariiski, 2010:67).

Bulgaristan'ın kriz karşısında uyguladığı politikalar incelendiğinde birkaç nokta dikkat çekmektedir. İlk olarak, gelişmiş ülkelerin birçoğunda doğrudan banka ve finansal sektör varlıklarını kurtarmaya yönelik uygulamaların olmayışı büyük maliyetlerin ortaya çıkmasını engellemiştir. İkincisi, kriz karşısında maliye politikası önlemleri büyük ölçüde çevrim yönlü (pro-cyclical) ve sıkı bütçe anlayışına dayanmaktadır. Bilindiği gibi, çevrim yönlü daraltıcı maliye politikaları genelde istihdam yerine mali dengeye önem vermektedir. Bu amaçla sübvansiyonlar azaltılmakta ya da kaldırılmakta, işten çıkarmalar ve ücretlerin düşürülmesi benimsenmekte, tüketim vergileri arttırılmakta, emeklilik ve sağlık gibi uygulamalarına yönelik düzenlemelerin yanında emek piyasası için esnekliğin arttırılmasına yönelik politikalar uygulanmaktadır. Son olarak krizin kamu maliyesine etkileri işsizlik ve sosyal yardımlar bağlamında dolaylı olmaktadır.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYİH artışı (%)	6.7	6.4	6.5	6.4	6.2	-5.5	0.4	1.8	0.8
Bütçe Dengesi (GSYİH %)	1.9	1.0	1.9	1.2	1.7	-4.3	-3.1	-2.0	-0.8
Cari işlemler dengesi (GSYİH %)	-5.3	-6.4	-11.6	-17.6	-25.2	-23.1	-8.9	-1.5	0.1
Doğrudan Yabancı Sermaye (GSYİH %)	10.2	14.9	23.5	29.4	19.0	7.0	3.2	3.5	3.7
Kamu Borcu (GSYİH %)	37.0	27.5	21.6	17.2	13.7	14.6	16.2	16.3	18.5
Özel Sektör Borcu (GSYİH %)	58.7	74.5	93.7	130.1	137.8	142.9	140.6	133.4	131.8
Kamu Harcamaları (GSYİH %)	38.6	37.3	34.4	39.2	38.4	41.4	37.4	35.6	35.9
İşsizlik oranı (%)	12.1	10.1	9.0	6.9	5.6	6.8	10.3	11.3	12.3
Genç işsizlik oranı (%)	24.3	21.0	18.3	14.1	11.9	15.1	21.8	25.0	28.1

Tablo 2: Bulgaristan'ın makroekonomik göstergeleri, 2004-2013 **Kaynak:** European Commission (2014) *Statistical Annex of Alert Mechanism Report*

Bulgaristan hükümeti düşük bütçe açığının sürdürmek için kemer sıkma önlemleri ve sosyal koruma sistemini için gerekli finansal kaynakları önemli ölçüde azaltmıştır. Kriz öncesinde ve krizin erken evresinde GSYİH'ya oranla %40'larda olan kamu harcamaları azalarak 2010-2011 döneminde %35'lere gerilemiştir. Ekonomik büyümenin kriz sonrasında düşük düzeylerde seyretmesi ve kriz zamanındaki sosyal katkı paylarının toplanmasındaki güçlükler yaşam standardının iyileştirilmesi ve sosyal koruma sistemine yönelik olanakları sınırlandırmıştır (Todorov, 2013:73). Kamu kesimi borcu kamu harcamalardan farklılık göstermektedir. 2004 yılında kamu borcunun GSYİH'ya oranı % 37 iken, bu oran 2008 yılında %13,7'ye kadar gerilemiştir. Ancak kriz sonrasında bu olumlu gelişme kısmen tersine dönerek 2010'da kamu boru/GSYİH oranı %16,2'ye ve 2012'de ise %18,5'e yükselmiştir. Kamu kesimi dengeleri açısından kriz sonrası duruma bakıldığında önemli bir bozulma olarak değerlendirilebilir. Ancak AB makroekonomi kriterleri açısından ülkenin kamu kesimi dengelerinin ılımlı ve kabul edilebilir bir düzeyde olduğu söylenebilir. Kriz ve maliye politikalarının olumsuz etkilerinin en fazla görüldüğü alan bütçe dengeleridir. Bulgaristan 2004-2008 döneminin tamamında bütçe fazlası vermiştir. Bu gelişme 2009 yılından sonra tersine dönmüş, 2008 yılında GSYİH'ya oranla %1,7 bütçe fazlası veren ekonomi 2009 yılında bütçe açığı %4,3'şıramış ve gelecek üç yılda azalmakla birlikte devam etmiştir. Bununla birlikte, 2010-2012 döneminde Bulgaristan'ın bütçe açıklarının düzeyi Maastricht Kriterleri'ni aşmamıştır. Kriz karşısında uygulanan politikaların sonuçlarından bir tanesi de işsizlik oranlarının kötüleşmesidir. 2007-2008 yıllarında işsizlik oranı %6'lara kadar gerilemişken, krizi izleyen üç yılda bu oran %12'lere yükselmiştir. Genç işsizlik oranlarındaki durum daha ciddi düzeydedir. 2004 yılında %243,3 olan bu oran 2008'de %11,9'a kadar gerilemiş, ancak krizle birlikte 2004 düzeylerini aşarak 2011'de % 25,0 ve 2012'de %28,1 çıkmıştır. Sonuç olarak, Bulgaristan kriz karşısında mali konsolidasyon politikaları ile kamu borcu ve bütçe açıklarının düşük düzeylerde tutmayı başarmasına rağmen, büyüme performansı ve işsizlik oranlarında bir iyileşme sağlayamamıştır.

5.2 Hırvatistan: Derinleşen Durgunluk ve Bozulan Mali Dengeler

AB'nin en yeni üyesi olan Hırvatistan, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla bağımsızlığını kazanmış, 1990'larda ahbap-çavuş kapitalizminin (crony capitalism) krizi ile sonuçlanan bir süreçten sonra 2000'lerde Avrupalılaştırma patikasına girmiştir (Franičević, 2013; Ralchev, 2010). Tablo 3'den de izlenebileceği gibi, 2004-2008 döneminde ülke iyi bir makroekonomik performans sergilemiştir. Bu dönemde GSYİH yıllık ortalama %4,1 oranında artmıştır. Hırvatistan'ın cari işlemler açığı 2004'te GSYİH'ya oranı %4,3'ten 2008'de %8,8'e çıkmıştır. Buna karşın aynı dönemde kamu borcu ve bütçe açığının GSYİH'ya oranı azalmıştır. 2005'te kamu borcunun GSYİH'ya oranı %38,3'ten 2008'te %33,5'e, bütçe açığı ise %6,5'ten 2008'de %2,1'e düşmüştür. Bulgaristan'ınki kadar yüksek olmamakla birlikte, doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2004'te GSYİH'nin %2,6'dan 2008'de %8,7'ye çıkmıştır. 2000'lerdeki büyüme döneminden sonra, ülke hem küresel kriz hem de Euro Bölgesi krizinden kaynaklı olarak derin bir kriz sürecine girmiştir. Aslında Hırvatistan ekonomisindeki problemlerin önemli bir bölümü çeşitli kurumsal ve yönetsel zayıflıklarla ilgilidir. Reformların gerçekte uygulanmayıp yüzeysel kalması, yeni yasaların uygulanmasında vazgeçilmesi ya da zayıf bir biçimde uygulanması, adalet, bürokrasi, yolsuzluk ve örgütlü suçların varlığı temel sorunlardır.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYİH artışı (%)	4.1	4.3	4.9	5.1	2.1	-6.9	-2.3	-0.2	-1.9
Bütçe Dengesi (GSYİH %)	-	-6.5	-3.4	-3.0	-2.1	-4.6	-5.3	-6.4	-7.8
Cari İşlemler dengesi (GSYİH %)	-4.3	-5.3	-6.6	-7.2	-8.8	-4.9	-0.9	-0.8	0.0
Doğrudan Yabancı Sermaye (GSYİH %)	2.6	3.9	7.0	8.4	8.7	5.4	0.6	2.4	2.4
Kamu Borcu (GSYİH %)	-	38.3	35.7	33.0	33.5	42.5	44.9	51.6	55.5
Özel Sektör Borcu (GSYİH %)	74.4	81.6	93.8	103.7	117.3	128.0	137.0	134.2	132.1
Kamu Harcamaları (GSYİH %)	-	41.1	40.1	41.0	40.1	46.1	46.9	47.9	45.5
İşsizlik oranı (%)	13.8	12.8	11.4	9.6	8.4	9.1	11.8	13.5	15.9
Genç İşsizlik oranı (%)	32.8	31.9	28.8	24.0	21.9	25.1	32.6	36.1	43.0

Tablo 3: Hırvatistan'ın makroekonomik göstergeleri, 2004-2013 *Kaynak: European Commission (2014) Statistical Annex of Alert Mechanism Report*

Hırvatistan'ın kriz karşısında uyguladığı politikalara bakıldığında kabaca iki evreden söz edilebilir (Franičević, 2013:76). Kemer sıkma politikalarının ilk evresi 2009-2010 dönemini kapsamaktadır. Bu evrenin temel özelliği IMF'nin yardımından kaçınan Hırvatistan hükümetinin aniden Nisan 2010'da 'Ekonomik Toparlanma/iyileşme Programı' ilan etmesidir. Ancak bunun öncesinde Hırvatistan hükümeti uluslararası sermaye piyasalarına başvurarak 2 milyar Euro borçlanmıştır. Bu programın temel amacı devletin ekonomiden geri çekilmesi, gerekli yapısal reformların uygulanması, işsizlik yardımlarında kesintiler, emeklilik reformu kamu yönetiminin rasyonelleştirilmesi ve etkinleştirilmesi, bütçe harcamalarının kısılması, vergi sisteminin basitleştirilmesi, devlet yardım sisteminin reforme edilmesini sağlamaktır. Toparlanma programına ilave olarak bir 'Mali Sorumluluk Yasası' (Fiscal Responsibility Law) kabul edilerek, hükümetin temel bütçe dengesi sağlanıncaya kadar %1

oranında kamu harcamalarının azaltılması benimsenmiştir. Bu politikalara ilişkin beklentiler ekonomik büyümenin sağlanması, mali durumu düzelmesi ve yüksek rekabet yeteneğinin ortaya çıkması yönündeydi (Ott, 2010:73).

Beklentilerin aksine kriz sonrasında uygulanan politikalara rağmen, 2009 yılında %-6,9 oranında küçülen ekonomi, 2010'da %-2,3, 2011'de %-0,2 ve 2012'de ise %-1,9 oranında küçüldü. 2013 yılında da GSYİH'nın %-1,3 oranında azaldığı tahmin edilen ülke, kriz sonrasındaki beş yıllık zaman dilimi içinde beklenen toparlanmayı gerçekleştirmedi. Bununla birlikte, kamu kesimi dengelerinin de hızla kötüleştiği söylenebilir. 2008 yılında bütçe açığının GSYİH'ya oranı %2,1 iken bu oran, 2010'da %5,3'e ve 2012'de ise %7,8'e yükselmiştir. Ülkenin kamu borcunun GSYİH'ye oranının 2008-2012 döneminde ciddi biçimde arttığı gözlenmektedir. Öyle ki, bu oran 2008 yılında %33,5 iken 2012'de %55,5'e yükselmiş, dört yılda kamu borçları yaklaşık %66 oranında artış göstermiştir. Hırvatistan Balkan ülkeleri ile karşılaştırıldığında kamu harcamalarının yüksek düzeylere sahip olması açısından dikkat çekmektedir. Kriz sonrasında da kemer sıkma kapsamında kamu harcamalarının azaltılması öngörülmesi amaçlanmış olmasına rağmen, siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı bu kısmen gerçekleştirilebilmiştir. 2008 yılında kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı %40,1 iken, bu oran 2010'da %46,9'a, 2011'de %47,9'a kadar çıkmış, ancak 2012 yılında %45,5 düzeyine gerilemiştir.

Kemer sıkma politikalarının ikinci evresi 2012 ve sonrası kapsamaktadır. Ülke ekonomisi 2009'dan itibaren kümülatif olarak %10'lara ulaşan bir küçülme, mali ve dış açıkların artışı ve sosyal kesimlerin kötüleşmesiyle karşı karşıya kaldı. Ancak, 2012 Mart'ında durgunluğun derinleşmesiyle birlikte KDV kamu harcamalarını sürdürmek için %23'ten %25'e çıkarıldı.

Ülkede derinleşen krizin toplumsal maliyetini gösteren bir diğer gelişme ise emek piyasası ile ilgilidir. Balkan ülkelerindeki işsizlik oranları, Euro krizi nedeniyle daha da kötüleşen AB çevre ülkelerinin oranlarından daha da kötü düzeylere ulaşmıştır. Bir bütün olarak AB'de işsizlik oranı 2012 ortasında %11,2 düzeyinde iken, bu oran Hırvatistan'da 15,9'dur. Genç işsizlik oranlarındaki artış ise oldukça dramatiktir. 2007-2008 yılları arasında %20'lerde seyreden genç işsizlik oranı, 2012'de %40'lara çıkmıştır. Bu oran Euro bölgesinde %22,4'tür. Krizin işsizlik oranları üzerindeki etkisi cinsiyet temelinde daha da yıkıcı olmuştur. Hırvatistan'da erkeklerdeki işsizlik oranı kadınlara göre üç kat daha fazla artmıştır. Benzer şekilde krizin farklı sektörlerle olan etkisi dikkat çekmektedir. Kadınların yoğun olarak çalıştığı yönetim, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi kamu sektöründen ziyade ticaretteki daralma nedeniyle imalat ve inşaat daha çok etkilenmiştir (Bartlett ve Uvalic, 2013:6; Franičević, 2013:78). Sonuç olarak, Hırvatistan'ın kriz karşısında uyguladığı politikalar bazı geçici rahatlamalar sağlamış olsa da, bunların uyumlu bir kriz karşıtı politikalar olduğu söylenemez.

5.3 Romanya: Yoksul Ülkede Kemer Sıkma

Romanya, Avrupa ülkeleri içinde en yoksul ikinci ülke olarak 2007 yılında AB üye olmuş ancak Euro bölgesi dışında kalmıştır. Ülke 2000'lerde yüksek büyüme oranlarını yakalamış, ancak bu süreci artan cari işlemler açığı ile sürdürebilmiştir. Buna karşılık, bütçe açıkları ve kamu borçları verileri görece ılımlı bir düzeylerde seyretmiştir. 2002-2008 döneminde ekonomik büyümenin temel yönlendiricisi yıllık %10-15 artan hanehalkı tüketimidir. Bununla birlikte, brüt sabit sermaye oluşumu yıllık %20-30 oranında artan spekülasyon konut ve otomobil parçası endüstrideki yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Bu hızlı büyüme 2005'te %16 oranında bir sabit verginin uygulanmasıyla desteklenmiştir. Sonuç olarak, Tablo 4'de takip edilebileceği gibi, GSYİH reel artışı 2004-2008 yılları arasında ortalama %6,8'e ulaşmıştır. Bu süreçte, Romanya ekonomisi önemli miktarda sermaye akışına maruz kalmıştır. Yabancı sermaye akımı finansal gelişme ve ekonomik büyüme ile güçlü bir biçimde ilişkili olduğu için ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Ülkeye gelen büyük miktardaki doğrudan yabancı yatırımlar ülkenin daha yüksek sermaye birikiminden faydalanmasına olanak sağlamıştır. Diğer yandan da, sermaye hareketliliğinin varlığı Romanya ekonomisi için bir risk potansiyeli oluşturmaktadır. Özellikle ulusal paraya yönelik spekülasyon saldırıları, portföy yatırımcılarının beklenmedik davranışları nedeniyle makroekonomik istikrarsızlığa neden olmaktadır.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYİH artışı (%)	8.5	4.2	7.9	6.3	7.3	-6.6	-1.1	2.2	0.7
Bütçe Dengesi (GSYİH %)	-1.2	-1.2	-2.2	-2.9	-5.7	-9.0	-6.8	-5.6	-3.0
Cari işlemler Dengesi (GSYİH %)	-8.3	-8.6	-10.4	-13.5	-11.5	-4.2	-4.4	-4.5	-4.4
Doğrudan Yabancı Sermaye (GSYİH %)	8.5	6.5	9.2	5.8	6.8	2.9	1.8	1.4	1.6
Kamu Borcu (GSYİH %)	18.7	15.8	12.4	12.8	13.4	23.6	30.5	34.7	37.9
Özel Sektör Borcu (GSYİH %)	33.3	39.3	44.8	58.1	66.8	73.3	75.3	74.0	72.9
Kamu Harcamaları (GSYİH%)	33.6	33.6	35.5	38.2	39.3	41.1	40.1	39.5	36.6
İşsizlik oranı (%)	8.0	7.2	7.3	6.4	5.8	6.9	7.3	7.4	7.0
Genç işsizlik oranı (%)	21.0	19.7	21.0	20.1	18.6	20.8	22.1	23.7	22.7

Tablo 4: Romanya'nın Makroekonomik Göstergeleri, 2004-2012 **Kaynak:** European Commission (2014) *Statistical Annex of Alert Mechanism Report*

Kriz öncesinde Romanya ekonomisine hakim olan politika çevrim yönlü maliye politikasıdır. Romanya 2004-2008 arasında ihtiyatsız maliye politikasını tercih etmiş, otoriteler 'iyi zamanların' sonsuza kadar süreceğine ve aşırı hükümet harcamalarının kabul edileceğine inanmışlardır. Üstelik 2008'in bir seçim yılı olması ve ulusal bütçe üzerinde ekstra bir yük oluşturmuştur. Romanya'nın kriz öncesi durumuna bakıldığında şu noktalar dikkat çekmektedir; cari işlemler dengesizlikleri, bütçe açıklarının artışı, zayıf maliye politikası ve mali düzenlemelerin zayıf bir biçimde uygulanması, yüksek orandaki eşitsizliğin giderek artışı ve kısa vadeli özel kesim borcu ile düşük kamu borç düzeyi ve birim emek maliyetlerinin artışı.

Küresel kriz ve Euro Bölgesi krizinin Romanya ekonomisinin krize girmesi konusunda dikkat çeken nokta krizin kötü yurtiçi politikalardan kaynaklandığı, küresel krizin krizi tetiklediği yönündedir (Voinea, 2013; Voinea ve Ion, 2013). Başka bir deyişle, kötü yurtiçi politikaların reel kriz üreticisi olduğu, dışsal kriz mekanizmalarının yani küresel krizin yayılması etkisinin krizi tetiklemeidir.

Romanya hükümeti Şubat 2009'da krizin olumsuz etkilerine karşı koymak için 13 milyar € canlandırma paketi açıklamıştır. Bunun önemli bir kısmı (10 milyar € fazlası) altyapı yatırımları için ayrılmış ancak, çok az proje gerçekleştirilmiş, ekonomiye katkısı ise sınırlı düzeylerde kalmıştır. Romanya hükümeti canlandırma paketinden iki ay sonra Nisan 2009'da IMF ile stand-by anlaşması imzalamıştır. IMF ile yapılan anlaşma 20 milyon euroluk borcun AB, Dünya Bankası ve IMF tarafından karşılanmasını öngörmüştür. Stand-by anlaşmasını 2011'deki ihtiyatı anlaşma izlemiştir. Romanya hükümetinin IMF'ye Niyet Mektubunda anlaşılacağı üzere çıkış stratejisi olarak uzun vadede tasarrufların artırılması, kamu sektörü reformu ve kamu mali finansmanı kalitesinin geliştirilmesine dayandırılmaktadır (Voinea ve Ion, 2013:150). Bu çabalara karşın, 2008'de %7,3 gibi oldukça yüksek bir büyüme performansı sergileyen ülke 2009'da %-6,6 gibi keskin bir oranda küçülmüş, kriz öncesi de zaten artmakta olan bütçe açığının GSYİH'ya oranı %5,7'den %9'a sıçramış ve kamu borcu/GSYİH oranı %13,4'ten %23,6'ya çıkmıştır. Beklenen iyileşmenin sağlanamaması nedeniyle 2010 ortasında Romanya hükümeti IMF gözetimi altında sert önlemleri uygulamaya karar vermiştir. Bu çerçevede Katma Değer Vergisi oranı %19'dan %24 çıkartılmış, tüm ücretler nominal olarak %25 ve bütün sosyal yardım ödemeleri %15 oranında azaltılmış ve kamu sektöründen kitlesel işten çıkarmalar başlamıştır. Kamu sektöründe maaşların %25 azalmasıyla birlikte, krizin etkilerini ortadan kaldırmak için diğer önlem, sendikaların gücünün zayıflatılması ve işçilerin işten çıkarılma maliyetinin azaltılması içeren, Emek Yasasının esnekleştirilmesidir (Voinea ve Ion, 2013:153). Romanya hiçbir banka kurtarma operasyonu yapmaması ve ülkenin kamu borcu oldukça düşük düzeylerde olmasına rağmen, kemer sıkma politikaları Avrupa'nın herhangi bir yerindekinden daha sert bir biçimde uygulanmıştır. Romanya örneğindeki kemer sıkma politikasının tipik ortodoks yaklaşımlarda olduğu gibi, harcama kontrolüne odaklandığı ve düşük reel ücretlerin ihracatta reketi sağlayacağını savunan parasalcı bir yaklaşım örneği olarak değerlendirilebilir (Voinea, 2013:1000).

Romanya'nın kriz karşısında uyguladığı sert kemer sıkma politikaları sonucunda 2011'de %2,2 ve 2012'de %0,7 gibi küçük bir düzelme göstermiştir. Buna karşın, kamu borcu/GSYİH oranı 2010'da %30,5'ten 2012'de %37,9'a yükselmiştir. Kemer sıkma politikalarının belki de en açık başarısı kamu harcamalarının azaltılmasında görülmektedir. 2009'da kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı %41,1'de 2011'de %39,5'e ve 2012'de ise %36,6'ya düşmüştür. Mali dengenin sağlanması açısından bakıldığında bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı 2009'da %9'a kadar çıkmasına rağmen, bu oran 2011'de %5,6'ya 2012'de ise %3'e kadar gerilemiştir. Sonuç olarak ülkenin kamu borcu iki kar artmış ve dış finansmana artan bağımlılık devam etmiştir. Başka bir deyişle, ekonomik sorumluluk ve riskler özel sektörden kamu sektörüne taşınmıştır.

Kriz karşısında gündeme gelen sert kemer sıkma önlemlerinin AB'nin en yoksul ülkesinde uygulandığı dikkate alındığında bu politikaların toplumsal etkilerinin çok derin olabileceği söylenebilir. Başka bir deyişle, kemer sıkma önlemleri ve hükümetin durgunluğa karşı genel tepkisi gelir eşitsizliği, yolsuzluk ve mali kaçınma gibi Romanya ekonomisi ve toplumunda yapısal farklılıkları derinleştirmiştir. Romanya Kamu harcamalarında etkinliğin geliştirilerek ekonomik büyümenin başarılabileceği yönündeki genişlemeci mali daralma olasılığının Romanya için uygulanabilir olmadığı söylenebilir.

5.4 Yunanistan: Borç Krizi ve Derinleşen Durgunluk

1981'de AB'ye üye olan ve 2000'lerde parasal birliğe katılan Yunanistan Balkan ülkeleri arasında bu açıdan en dikkat çeken ülkedir. 2000 yılıyla beraber Yunanistan, etkili bir uyum programıyla, bütçe açıklarını ve enflasyon oranlarını, 1980'lerin çift haneli rakamlarından Maastricht kurallarının katı sınırlarının içerisine çekmeyi başarmıştır. 2005 yılına gelindiğinde Yunanistan sosyal ve ekonomik anlamda tam bir başarı öyküsü olarak görülmektedir. Siyasal ve ekonomik zorluklara rağmen Yunanistan, ekonomi politik açısından Avrupa gelişim seviyelerine uyum sağlayabilmiş ve çekirdek Avrupa'nın haritasına sıkıca eklenilebilmiştir. Tablo 5 Yunanistan'ın makroekonomik verilerini göstermektedir. 2004-2007 yılları arasında Yunanistan yıllık ortalama %4 büyüme artışı yakalamıştır. Ancak, yüksek bütçe açığı (%6) ve cari işlemler açığı (%10'lar), GSYİH'nin %100'üne ulaşan kamu borcu ve GSYİH'nin %45'lerine ulaşan kamu harcamaları seviyeleri dikkate alındığında ülkenin mali dengelerinin bozuk olduğu söylenebilir. Ülke 2008'de krizin etkilerini hissetmeye başladı ve 2009'da %3,1'lik küçülme Euro Bölgesi'nin genel ortalaması olan %4'ün ancak yarısı kadardı. Ancak, Yunanistan mali dengesi de hızla kötüleşerek kamu açıkları GSYİH'nin %13,5'ine ve kamu borcu da GSYİH'nin %129'ına yükselmiştir.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYİH artışı (%)	4.4	2.3	5.5	3.5	-0.2	-3.1	-4.9	-7.1	-6.4
Bütçe Dengesi (GSYİH %)	-7.5	-5.2	-5.7	-6.5	-9.8	-15.7	-10.7	-9.5	-9.0
Cari işlemler Dengesi (GSYİH %)	-5.8	-7.6	-11.4	-14.6	-14.9	-11.2	-10.1	-9.9	-2.4
Doğrudan Yabancı Sermaye (GSYİH %)	0.9	0.3	2.0	0.7	1.3	0.8	0.1	0.4	0.7
Kamu Borcu (GSYİH %)	98.6	100.0	106.1	107.4	112.9	129.7	148.3	170.3	156.9
Özel Kesim Borcu (GSYİH %)	77.5	88.9	97.1	106.3	118.1	122.2	127.6	129.2	129.1
Kamu Harcamaları (GSYİH %)	45.5	44.6	45.3	47.5	50.6	54.0	51.4	52.0	53.6
İşsizlik oranı (%)	10.5	9.9	8.9	8.3	7.7	9.5	12.6	17.7	24.3
Genç işsizlik oranı (%)	26.9	26.0	25.2	22.9	22.1	25.8	32.9	44.4	55.3

Tablo 5: Yunanistan'ın makroekonomik göstergeleri, 2004-2012 *Kaynak: European Commission (2014) Statistical Annex of Alert Mechanism Report*

Yunanistan'ın borç krizi, temelde ülkenin bütçe politikalarından ve mali disiplin konusunda yaşadığı sorunlardan ileri gelmektedir. Yunan hükümetleri uzun yıllardır devam eden kamu borç yükü sorununu mali disiplini sağlayarak hafifletmek yerine, Avro bölgesinin sağladığı düşük faize dayanan finansman ile borçları çevirmeye çalışmıştır. Kriz ortaya çıktığında krizin sorumlusu olarak kamu çalışanlarının maaşları ve sosyal harcamalar olarak gösterilmektedir. Buna karşılık, ülke ekonomisinin kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk açısından Avrupa ülkeleri arasında en önde olması, vergi gelirlerinin ve sosyal katkıların Avro alanında yer alan AB üyelerinin (AB-16) ortalamasından çok altında yer alması, ülkenin GSYİH'ye oran olarak dünyada en fazla askeri harcama yapan ülkeler arasında yer alması gibi noktalar göz ardı edilmektedir. Bütçe açığı sorunu ile birlikte cari açık sorunu yaşayan ülkelerin öncelikle attığı adımlardan bir tanesi kur ayarlamaktır. Ancak Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği üyeleri, birliğe üye olmaktan dolayı borç krizine karşı para politikası yolu ile çözüm şanslarını kaybetmişlerdir. Bu açıdan Yunanistan da ne kur ayarlamasına giderek rekabet gücünün arttırmak, ne de para basma yoluyla borcu finanse etmek gibi seçeneklere sahiptir (Dağdelen, 2011:7-11).

Yunanistan'ın yaşadığı kriz doğrudan Avrupa Parasal Birliğini tehdit ettiği için AB ve uluslararası kurumların baskıyla bir istikrar ve kemer sıkma politikası gündeme gelmiştir. Nisan 2010'da Yunan hükümeti Avro alanında bulunan diğer ülkelerden ve IMF'den finansal destek talebinde bulunmuş, Avrupa ülkeleri IMF'nin de destek vermesi koşulu ile Yunanistan'a finansal destek vermeyi kabul etmiştir. 2 Mayıs 2010 tarihinde ise Yunanistan'ın Avrupa Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası ile toplam 110 milyon Euro'luk finansal destek paketi üzerinde uzlaştıkları ve bu kapsamda IMF ve Yunanistan'ın 30 milyon Avro'luk stand-by anlaşması yaptıkları kamuoyuna duyurulmuştur. Yunanistan Avrupa Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası ile yaptığı üç yıllık stand-by anlaşmasının koşullarına bakıldığında, AB'nin mali disiplin sorununu işgücü verimsizliği, sosyal harcamaların ve kamu personel ücretlerinin yüksekliği ile ilişkilendirdiği ve sözkonusu krizin faturasının doğrudan doğruya emek kesimine çıkardığı açık biçimde anlaşılmaktadır. Bu anlaşmaya göre öncelikle kamu kesimi ücretlerinin düşürülmesi, sosyal harcamaların azaltılması ve kalıcı bir sosyal güvenlik reformunun gerçekleştirilmesi şart koşulmuştur. Aynı anlaşmanın bir diğer önemli koşulu, Yunanistan ekonomisinin daha rekabetçi bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bunun için üretim maliyetlerinin yeniden kontrol edilerek azaltılması ve enflasyonun düşürülmesi, bu sayede genel fiyatlar açısından rekabetçi konuma yükseltmesi koşut olarak öne sürülmüştür. Bu uzlaşma ile Yunanistan ekonomisinin istikrara kavuşturulması, rekabet gücünün artırılması ve piyasaya olan güvenin yeniden tesis edilerek 2014 yılında kamu bütçe açığının GSYİH'ye oranının %3 düzeyine düşürülmesi hedeflendiği iddia edilmiştir.

Kemer sıkma önlemleri kapsamında vergi artışları getirilmekte (alkol sigara ve petrol vb), ücretler acilen %7 oranında azaltılmakta ve beş yıllık bir süre için dondurulmakta, kamu işçilerinin 2 aylık ikramiyelerinin %30 azaltılmakta, ücretli izin ödemeleri ve diğer ikramiyeler azaltılmakta; kamu sektöründeki sözleşmeli ve geçici işçiler işten çıkarılmakta (150.000 kişi); kamudan emekli olan her beş kişinin yerine sadece bir kişinin işe alınması ve emeklilik yaşının artırılması öngörülmekte; aralarında Olympia Havayolları, su hizmetleri, elektrik üreticileri, toplu taşıma, posta idaresi ve limanlarında bulunduğu çok sayıda devlet kuruluşu kısmen ya da tamamen özelleştirilmesi benimsenmektedir. Ayrıca, rüşvet ve vergi kaçırmaya karşı bir savaş stratejisi başlatılmıştır (Albo ve Evans, 2012:331; Sadiku vd., 2014:33; Monastiriotes, 2013:5).

Mali dengeyi sağlamaya yönelik sert kemer sıkma politikası bütçe açığının 2009'da %15,7'den 2010'da %10,7'ye düşürülmesini yol açmış, ancak ekonomideki küçülme derinleşerek %3'den %4,9'a çıkmıştır. Kamu harcamalarındaki artış eğilimi bir ölçüde azaltılabilmektedir. 2009'da GSYİH'nin %54'e çıkan kamu harcamaları 2011'de %52'ye gerilemiştir. Ancak, kamu borçlarındaki artış eğilimini hızlanarak devam etmiştir. 2009'da GSYİH'nin % 129,7 olan kamu harcamaları, 2011 yılında %30 artarak %170,3'çikmiştir.

2012 Ekiminde ülkenin alacaklılarıyla Şubat 2012’de yapılan ikinci kurtarma paketi altında yeni bir anlaşmaya varıldı. Bu önlemler daha önce yasalaşan ya da üzerinde anlaşılan önlemlerle beraber sert bir biçimde korunması planlanmıştır. Paketin kapsamı sosyal faydalarda daha fazla kesinti, yakıt vergilerinde artış, maaşların tamamının verilmemesi ve emekli maaşlarından daha fazla kesinti ve 2012 yılında 15,000 kamu çalışanınin işten çıkarılmasını içermektedir. Bir bütün olarak ele alındığında Ocak 2010-Ocak 2013 arasında emeklilik ve kamu sektörü ödemeleri ortalama %25 düşerken, etkin vergi oranları %20’den fazla bir artış göstermiştir. Kamu sektörü istihdamı dondurulmuş ve iş hukuku yasalarında ki kısıtlamalar kapsamlı bir şekilde kaldırılmıştır. Aynı zamanda özel sektördeki ücretler de %15 azalmıştır (Monastiriotis, 2013:6-7)

Yunanistan borç krizinin bir önemli özelliği de Balkanlara olan etkisidir. Bir bütün olarak Euro bölgesi ve Yunanistan borç krizinin etkisi, ulusal ekonomilerin durumu ve sektörlerin yapısına bağlı olarak Batı Balkan ülkelerine etkileri farklı olmaktadır. 2010 yılında Yunanistan’da başlayan borç krizi, Batı Balkan ülkelerine küçük bir zaman farklı ile ulaşmış, böylece bu ülkeler Yunanistan ve Euro bölgesindeki finansal türbülansın etkilerine duyarlı hale gelmiştir. Bu durum temelde, bölgenin bankacılık sisteminin toplam varlıklar içinde Yunanistan kökenli bankaların payı ve ülkeler arasında finansal bütünleşme ve yüksek miktardaki ticaretten kaynaklanmaktadır (Sadiku vd., 2014:28). Kriz nedeniyle Yunan bankaları Balkanlardaki işlemlerinden fonlarını geri çekmeye başlamış bu ise ülkelerin kredi daralması ile karşı karşıya gelmesine yol açmıştır. Yunanistan ekonomisinin 2013 yılında küçülmeye devam etmesi Balkan ülkelerinin de büyüme performansını olumsuz yönde etkilemektedir (Panagiotou, 2013:94)

Kuşkusuz, kriz sürecini ve kemer sıkma politikalarını en derinden yaşayan ülke Yunanistan’dır. 2008-2013 döneminde ekonomi kümülatif olarak % 25.1 oranında küçülmüştür. Bu ülkenin derin bir durgunluk içinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Krizin başlangıcından sonraki üç yılda, GSYİH’nin % 20’si kadar bir mali kemer sıkma programı uygulanmıştır. Bu derece büyük ve yoğun önlemlere rağmen kemer sıkma önlemleri çok küçük ve sınırlı zaman diliminde etkili olabilmıştır. Buna karşın, ülkenin siyasal ve toplumsal yapısına önemli maliyetler yüklemiştir. 2012 yılında bütçe açığının GSYİH’ya oranı %9, kamu borçları ise %156,9’a gerilemiş olmasına rağmen, 2013 yılında artarak %171,8’e sıçramıştır. Emek piyasası krizin ve kemer sıkma politikalarının etkilerinin en sert hissedildiği alandır. 2008 yılında %7,7 olan işsizlik oranı üç kat artarak 2012’de %24,3 sıçramıştır. Genç işsizlik oranı da benzer bir eğilim sergilemektedir. 2008’te %22,1 olan genç işsizlik oranı, 2012’ye gelindiğinde %55,3’e çıkmıştır.

6 Sonuç ve Değerlendirme

Küresel finansal krizi, ABD’de finansal sistemde ortaya çıkmış, etkileri kısa sürede başta AB ülkeleri olmak üzere dünyanın geri kalanına hızla yayılmıştır. Finansal sistemlerde yaşanan panik karşısında hükümetler ve merkez bankaları, finansal sektöre büyük miktarlarda likit kaynak transfer etme yolunu tercih etmiştir. Bu durum ülkelerin kamu açıklarının ve borçlarının genel olarak artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, bu kurtarma stratejilerinin uygulanmasıyla ekonomilerde gözlenen görece canlanmalar krizin neden ortaya çıktığı sorusunu arka plana itmiş, yüksek kamu borç ve kamu açıkları bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Bu durum kamu borçları ve açıkları karşısında hükümetleri finanse etme rolünü krizi yaratan finansal sektöre bırakılmasına neden olmuştur.

Kriz Avrupa Birliğinde tüm ülkelerde özellikle 2009 yılında büyüme oranlarında ciddi bir azalma, işsizlik oranlarında hızlı bir artış olarak etkisini göstermiştir. Ancak krizden çıkış sürecinde çevre ülkelerin artan borç stokları ve kamu açıkları, ABD krizinin çevre ülkeler merkezli AB krizine dönüşmesine neden olmuştur. Bu gelişme AB’nin süper çevresi olarak adlandırılan Balkan ülkelerinde de devam etmiştir.

AB’ye üye Balkan ülkeleri açısından vurgulanması gereken ilk nokta bu ülkelerin 2000’lerde yüksek büyüme performansı sergilemiş olmalarıdır. Ancak 2009 yılından itibaren kriz etkileri hissedilmeye başlanmıştır. Bulgaristan hariç, Yunanistan, Romanya ve Hırvatistan krizden en fazla etkilenen ülkeler olmuştur. Özellikle Yunanistan 2008-2013 ve Hırvatistan 2009-2013 yıllarının tamamında ekonomiler küçülerek bir uzun bir durgunluk evresine girmiştir. Romanya ise 2009-2010 yıllarında, Bulgaristan ise 2009 yılında daralma yaşamış, ancak 2010 sonrasında güçlü bir toparlanma gözlenmemiştir.

Ülkelerin kriz karşısındaki politikalarının çevrim yönlü olduğu ve bunların içinde Bulgaristan’ın daha ılımlı bir politika izlediği gözlenmektedir. Buna karşın, Romanya ve Yunanistan’ın çok daha sert kemer sıkma politikası uyguladığı, bu politikaların kısa süreli mali dengelerde bir iyileşme sağladığı ancak bunun geçici olduğu söylenebilir. Kemer sıkma politikaları hakkında vurgulanması gereken en önemli nokta krizin ekonomik ve toplumsal yükünün kamu kesimi aracılığıyla başta kamu çalışanları olmak üzere toplumun büyük bir bölümüne aktarılmış olmasıdır. Benzer şekilde, devlet kriz karşısında bankacılık ve finansal sektör için son borç başvuru merci görevini yerine getirirken, emek açısından böyle bir politika gündeme gelmemiştir.

AB’ye üye Balkan ülkelerinde uygulanan kemer sıkma politikalarının amacı kriz sonucunda artan bütçe açıkları ve kamu borç oranının düşürülmesidir. Ancak ekonomilerin durgunluk döneminde yüksek işsizlik oranlarına rağmen uygulanan bu politikalar başarısız olmuş, büyüme oranlarının düşmesine, işsizlik oranlarının artmasına, kamu borç oranının daha da yükselmesine yol açmıştır. Özellikle Yunanistan ve Hırvatistan’da mali

tuzak riskinin gündeme geldiği söylenebilir. Bu nedenle, makro politikaların hedefi borç oranını düşürmek yerine istihdam kayıplarını telafi etmek, işsizlik oranlarını düşürmek, yeni iş alanları yaratmak olmalıdır.

Kaynakça

- Albo, G. ve Evans, B. 2012 “Kurtarma Stratejilerinden Çıkış Stratejilerine Geçiş: Kamuda Kemer Sıkma Kavgası”, içinde **Sosyalist Register 2011 Bu Defaki Kriz**, (ed.) Panitch, L. G. Albo, ve V. Chibber, Yordam Kitap, İstanbul, pp.310-335.
- Alesine, A. F., Ardagna, S. 2010 “Large Changes in Fiscal Policy: Taxes Versus Spending” NBER Working Paper, No.15438
- Baker, D. 2010 “The Myth of Expansionary Fiscal Austerity” *Center for Economic and Policy Research*.
- Bartlett, W. ve Prica, I. 2013 “The Deepening Crisis in the European Super-periphery”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 15, No. 4, pp.367-382.
- Bartlett, W. ve Uvalic, M. 2013 “Introduction” in **The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe**, (ed.) Bartlett, W. ve Uvalic, M., LSE Reprographics Department, London, pp.1-12.
- Calcagno, A. 2012 “Can Austerity work?” *Review of Keynesian Economics*, Autumn, pp.24-36.
- Dağdelen, İ. (2011) “Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan’ın Borç Krizi” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:10, No.2, pp.1-26.
- Europaen Commission 2014 Statistical Annex of Alert Mechanism Report http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/documents/alert_mechanism_report_2014_statistical_annex_en.pdf (25 Mart 2014)
- Franičević, V. 2013 “Croatia’s Troubled Economy and Society” in **The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe**, (ed.) Bartlett, W. ve Uvalic, M., LSE Reprographics Department, London, pp.75-91.
- Göker, Z. 2014 “Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim Ve Mali Tuzak Riski”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 40.
- Hannsgen, G. ve D. Papadimitriou 2012 “Fiscal Traps and Macro Policy After The Eurozone Crisis”, *Levy Economics Institute*, Public Policy Brief, No.127.
- IMF 2010 “Will It Hurt? Macroeconomic Effects of Fiscal Consolidation” *Economic Outlook*, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/pdf/c3.pdf> (11.8.2013)
- Jayadev, A. ve Konczal, M. 2010 “The Boom Not The Slump: The Right Time For Austerity”, Roosevelt Institute, www.rooseveltinstitute.org (14.Eylül 2013)
- Lessenski, M. (2010) “How Are The Balkans Weathering The Storm Of The Economic Crisis: Comparing The Implications Across Countries In The Regional And European Context” in **The Western Balkans: Between The Economic Crisis And The European Perspective**, Sofia, pp. 6-29. <http://www.iris-bg.org/files/The%20Western%20Balkans.pdf> (12 Mart 2014)
- McNally, D. 2013 Çöküş, Kemer Sıkma ve Direniş, **Ekonomik Kriz ve Sol** içinde (der.) Panitch, Albo., G. ve Vivek Chibber, Çev. Umut Haskan, Yordam Kitap, İstanbul, 52-79,
- Monastiriotis, V. 2013 “A Very Greek Crisis”, *Intereconomics*, Vol. 48, No. 1, pp.4-9
- Onaran, Ö 2011 “From transition crisis to the global crisis: Twenty years of capitalism and labour in the Central and Eastern EU new member states” *Capital & Class*, 35(2): pp.213-231.
- Ott, K. 2010 “The Crisis in South East Europe-the case of Croatia” in **South Eastern Europe After the Crisis** (ed.) Bartlett, W. and Manastiriotis, V., LSE Reprographics Department, London, pp.71-79.
- Palley, T. 2009 “The Fiscal Austerity Trap” New American Contract Policy Paper, http://www.insightweb.it/web/files/Thomas_Palley-The_Fiscal_Austerity_Trap_0.pdf (01.10.2013)
- Panagiotou, R. 2013 “The Greek crisis as a of EU enlargement: how will the Western Balkans be affected?” *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 13, No.1 pp. 89-104.
- Pere, E. ve Hashorva, A. 2012 “Western Balkans’ Countries in Focus Global Economic Crisis”, *The USV Annals of Economics And Public Administration*” Vol. 12, Issue1(15), pp.63-73.
- Perotti, R. 2011 “The “Austerity Myth”: Gain without Pain?” *NBER Working Paper*, No.17571.
- Ralchev, S. 2010 “Croatia” in **The Western Balkans: Between The Economic Crisis And The European Perspective**, Sofia, pp.58-71. <http://www.iris-bg.org/files/The%20Western%20Balkans.pdf> (12 Mart 2014)

- Sadiku, M., Sadiku, L ve Berisha, N. 2014 “The Financial Crisis in Greece and Its Impact on Western Balkan Countries” in **Economic Crisis in Europe and the Balkan**, (eds.) Karasavoglou, A. ve Polychronidou, P. Springer International Publishing, Switzerland, pp.27-38.
- Sanfey, P. 2011 “South-eastern Europe: lessons learned from the global economic crisis in 2008-10”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 11, No. 2, pp.97-115.
- Staehr, K. 2010 “The Global Financial Crisis And Public Finances in the New EU Countries And Eastern Europe: Developments And Challenges”, *Public Finance and Management*, Vol. 10, Number4, pp.671-712.
- Todorov, T. 2013 “The Social Impact of the Global Crisis in Bulgaria” in **The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe**, (ed.) Bartlett, W. ve Uvalic, M. LSEE, LSE Reprographics Department, London, pp.63-73.
- Totev, S. ve Sariiski, G. 2010 “Facing the crisis-bitter pills for the transforming bulgarian economy” (n **South Eastern Europe After the Crisis**, (ed.) Bartlett, W. and Manastiriotes, V. LSEE, LSE Reprographics Department, London, pp.65-70
- Voinea, L. 2013 “Revisiting crisis generators in Romania and other new EU member states” *Review of International Political Economy*, Vol.20, No. 4, pp. 979-1008.
- Voinea, L. ve Ion, I. 2013 “Romania: The Need for a New Development Model” in **The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe**, (ed.) Bartlett, W. ve Uvalic, M. LSEE, LSE Reprographics Department, London, pp.143-156.
- Zezza, G. 2012 “The Impact of Fiscal Austerity in the Eurozone” *Review of Keynesian Economics*, Autumn, pp.37-54.